

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI**

**RAQAMLI JAMIYATDA FAN VA TA’LIMNING INTEGRATSIYALALASHUVI:
MATEMATIKA, IQTISOD, PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYANING YANGI
YONDASHUVLARI**
mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 20-21-aprel)

JIZZAX-2026

Raqamli jamiyatda fan va ta’limning integratsiyalalashuvi: matematika, iqtisod, pedagogika va psixologiyaning yangi yondashuvlari. Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to’plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali Amaliy matematika kafedrası, 2026-yil 20-21-aprel 505-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo’yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarini qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to’plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo’nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o’qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Tovboyev, t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., t.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A, p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD), dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O’ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo’rayev M.M.

Mazkur to’plamga kiritilgan ma’ruza tezislarning mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to’g’riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o’zlari mas’uldirlar.

KOMMUNIKATIV GRAMMATIKA ASOSIDA DIALOGIK NUTQ KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Tursunov Humoyun Zohidjon o‘g‘li – O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi (PhD)

Annotatsiya. Mazkur tezisda kommunikativ grammatika asosida dialogik nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasi nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi. Bugungi ta’lim jarayonida grammatik bilimlarni alohida qoida va shakllar yig‘indisi sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida o‘rgatish zarurati kuchayib bormoqda. Shu nuqtai nazardan dialogik nutqni shakllantirishda kommunikativ grammatikaning o‘rni, uning mazmuni, tamoyillari va o‘qitish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilar va talabalar dialogik nutqini rivojlantirishda kommunikativ grammatik yondashuvning samarali metodik asoslarini aniqlashdan iborat. Ishda nazariy tahlil, qiyoslash, umumlashtirish hamda metodik talqin usullaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, grammatik birliklar dialogik vaziyatlarda, nutqiy niyat va kommunikativ vazifalar bilan bog‘liq holda o‘rgatilganda talabalar ularni faolroq, ongliroq va vaziyatga mos tarzda qo‘llay boshlaydi. Xulosa sifatida kommunikativ grammatika dialogik nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali metodik asosi ekani asoslandi.

Kalit so‘zlar: kommunikativ grammatika, dialogik nutq, nutq ko‘nikmasi, muloqot, grammatik kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, ta’lim metodikasi, interaktiv yondashuv, bo‘lajak o‘qituvchi, nutqiy faoliyat.

Zamonaviy ta’lim tizimida til o‘qitishning bosh maqsadi o‘quvchi yoki talabani grammatik qoidalarni yod biladigan emas, balki ularni real nutq jarayonida to‘g‘ri, o‘rinli va samarali qo‘llay oladigan shaxs sifatida shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, dialogik nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki dialog insonlar o‘rtasidagi tabiiy muloqotning eng faol shakli bo‘lib, unda tinglash, tushunish, javob qaytarish, aniqlashtirish, inkor etish, rozilik bildirish, baholash singari ko‘plab nutqiy harakatlar bir vaqtda namoyon bo‘ladi. Shunday ekan, dialogik nutqni rivojlantirishda grammatik bilimning o‘rni muhim, biroq bu bilim faqat formal tusda o‘zlashtirilsa, muloqotda kutilgan natijani bermaydi.

Kommunikativ grammatika aynan shu muammoni hal etishga xizmat qiladi. U grammatik birliklarni aloqa vositasi, nutqiy niyatni ifodalash quroli va muloqotdagi funksional unsur sifatida talqin etadi. Bu yondashuvda grammatik forma va mazmun, qoida va vaziyat, til va nutq o‘zaro uzviy bog‘liq holda o‘rganiladi. Dialogik nutq esa aynan shu birligu uyg‘unlikni talab qiladi. Demak, kommunikativ grammatika asosida dialogik nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish nazariy va amaliy jihatdan muhimdir.

Mazkur tezis nazariy xarakterga ega bo‘lib, unda tahlil, qiyoslash, umumlashtirish va metodik talqin usullaridan foydalanildi. Dastlab kommunikativ grammatika, kommunikativ kompetensiya va dialogik nutq tushunchalariga oid lingvistik hamda pedagogik manbalar o‘rganildi. So‘ngra grammatik kompetensiyaning dialogik nutqdagi funksional imkoniyatlari tahlil qilindi. Shuningdek, til o‘qitish metodikasida qo‘llanilayotgan kommunikativ yondashuvning asosiy tamoyillari dialogik nutqni shakllantirish nuqtai nazaridan qayta talqin etildi. Tahlil jarayonida grammatik birliklarning nutqiy vaziyatga bog‘langan holda berilishi, juftlik va guruhli ishlash, savol-javob asosidagi topshiriqlar, rolli muloqot, pedagogik vaziyatlar va refleksiv mashqlar dialogik nutq ko‘nikmasini rivojlantirishning metodik mexanizmlari sifatida qaraldi.

Tahlillar shuni ko’rsatdiki, dialogik nutq ko’nikmalarini rivojlantirishda kommunikativ grammatikaning birinchi muhim imkoniyati grammatikani nutqiy niyat bilan bog’lashidadir. An’anaviy ta’limda grammatik shakllar ko’pincha alohida misollar va tayyor qoidalar orqali tushuntiriladi. Bunday holatda talaba qoida mazmunini biladi, ammo uni muloqotda qachon va qanday qo’llashni yetarlicha anglamaydi. Kommunikativ grammatika esa, masalan, so’roq gaplarni faqat shakl nuqtai nazaridan emas, balki savol berish, aniqlashtirish, qiziqish bildirish yoki suhbatni davom ettirish funksiyasi bilan birgalikda o’rgatadi. Natijada grammatik shakl nutqiy harakatning bir qismiga aylanadi.

Ikkinchi muhim jihat grammatik materialning situativ asosda o’qitilishidir. Dialog har doim muayyan vaziyatda sodir bo’ladi. Talaba salomlashish, tanishish, fikr so’rash, taklif qilish, rad etish, izoh berish yoki bahslashish kabi vaziyatlarda til vositalarini faol qo’llaydi. Agar grammatik birliklar aynan shu vaziyatlar ichida o’rgatilsa, ular tabiiy o’zlashtiriladi. Masalan, fe’l zamonlarini o’rgatishda “kecha nima qildingiz?”, “hozir nima bilan bandsiz?”, “ertaga nima qilmoqchisiz?” kabi savol-javoblar dialogni jonlantiradi va grammatikani muloqot markaziga olib chiqadi.

Uchinchi natija shundan iboratki, kommunikativ grammatika dialogik nutqda grammatik to’g’rilik bilan birga mazmuniy moslikni ham shakllantiradi. Muloqotda to’g’ri tuzilgan, lekin vaziyatga nomuvofiq gap samarali bo’lmaydi. Shu sababli talabaga faqat “qanday aytiladi” emas, balki “qachon, kimga, nima maqsadda aytiladi” degan savollar asosida o’qitish samarali hisoblanadi. Bu esa dialogik nutqda situativ moslik, nutq odobi va kommunikativ etikaning rivojlanishiga olib keladi.

To’rtinchi muhim jihat shuki, kommunikativ grammatika dialogik nutqning spontane xususiyatini hisobga oladi. Dialog oldindan to’liq rejalashtirilmagan bo’ladi, unda tezkor javob, qayta so’rash, aniqlashtirish va munosabat bildirish zarurati tug’iladi. Shuning uchun grammatik bilim avtomatlashtirilgan nutqiy ko’nikmaga aylanishi kerak. Bunday ko’nikma esa takroriy, ammo mazmunli muloqot mashqlari orqali shakllanadi. Savol-javob, fikr almashish, rolli o’yin, muammoli vaziyatni hal etish, juftlikdagi suhbat va guruhli muhokama kabi faoliyat turlari grammatikaning dialogik nutqda tabiiy faollashuviga yordam beradi.

Olingan natijalar kommunikativ grammatika dialogik nutq ko’nikmalarini rivojlantirishning samarali metodik asosini tashkil etishini ko’rsatadi. Avvalo, bu yondashuv grammatikani abstrakt qoidalar tizimidan chiqarib, uni real nutq faoliyatiga olib kiradi. Dialogik nutqning mohiyati o’zaro ta’sir, navbat almashish, tezkor reaksiya va mantiqiy davomiylikdan iborat bo’lgani sababli grammatik birliklar ham aynan shu dinamik jarayonda o’qitilishi lozim. Kommunikativ grammatika bu talabga javob beradi.

Bundan tashqari, mazkur yondashuv bo’lajak o’qituvchilar uchun ham alohida ahamiyatga ega. O’qituvchi kelajakda sinfdagi muloqotni tashkil etuvchi, savol beruvchi, javobni rag’batlantiruvchi, fikrni yo’naltiruvchi va baholovchi shaxsdir. Demak, uning dialogik nutqi nafaqat lingvistik, balki pedagogik funksiyani ham bajaradi. Shu bois kommunikativ grammatika asosidagi metodika kasbiy nutq shakllanishiga ham xizmat qiladi. Talaba bunday yondashuv orqali grammatik birliklarni faqat til materiali sifatida emas, balki pedagogik muloqot vositasi sifatida o’zlashtiradi.

Yana bir muhim masala shundaki, kommunikativ grammatika dialogik nutqni rivojlantirishda refleksiv yondashuvni ham qo’llab-quvvatlaydi. Talaba faqat gap tuzmaydi, balki o’z nutqining samaradorligini kuzatadi, nima uchun aynan shu grammatik shaklni tanlaganini anglaydi, muloqotdagi muvaffaqiyat yoki qiyinchilik sabablarini tushunadi. Bu esa uning nutqiy mustaqilligi va kommunikativ tafakkurini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, kommunikativ grammatika asosidagi metodika o’qituvchidan puxta rejalashtirishni talab qiladi. Grammatik birliklarni vaziyat bilan uyg’unlashtirish, nutqiy

topshiriqlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish va dialogik mashqlarni tizimli tashkil etish zarur. Aks holda kommunikativlik tashqi ko‘rinishda qolib, grammatik maqsad yo‘qolib ketishi mumkin. Demak, samaradorlik kommunikativlik va tizimlilik birligiga bog‘liq.

Xulosa qilib aytganda, kommunikativ grammatika asosida dialogik nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasi zamonaviy til ta’limining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv grammatikani muloqot bilan, qoida va shaklni nutqiy vaziyat bilan, bilimni esa amaliy faoliyat bilan birlashtiradi. Natijada talabalar grammatik birliklarni yodlab oluvchi emas, balki ularni dialogik nutqda ongli, faol va o‘rinli qo‘llay oluvchi subyektga aylanadi.

Mazkur metodika ayniqsa bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorlashda muhimdir, chunki pedagogik faoliyatning o‘zi dialogik muloqotga asoslanadi. Shuning uchun kommunikativ grammatika nafaqat grammatik kompetensiyani, balki muloqot kompetensiyasini, nutq madaniyatini va kasbiy kommunikativ tayyorgarlikni ham rivojlantiradi. Demak, dialogik nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishda kommunikativ grammatika metodik jihatdan samarali, nazariy jihatdan asosli va amaliy jihatdan zarur yondashuv sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Hymes D. On communicative competence // Sociolinguistics / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth: Penguin Books, 1972. P. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. 1980. Vol. 1, No. 1. P. 1–47.
3. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy // Language and Communication / ed. by J. C. Richards, R. W. Schmidt. London: Longman, 1983. P. 2–27.
4. Larsen-Freeman D. Teaching Language: From Grammar to Grammar. Boston: Heinle, 2003. 350 p.
5. Thornbury S. How to Teach Grammar. Harlow: Pearson Education Limited, 1999. 182 p.
6. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
7. Leontiev A. A. Osnovy psikholingvistiki. Moscow: Smysl; St. Petersburg: Lan', 2003. 287 p.
8. Safarova R. O‘quvchilarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning lingvodidaktik asoslari. Toshkent: Fan, 2019. 156 b.

PRAGMATONIMLARNING REKLAMA KOMMUNIKATSIYASIDAGI USLUBIY ROLI

Xudoyberdiyeva Munavvarxon Muhammadshokir qizi

Andijon davlat universiteti 3-kurs doktoranti

Annotatsiya. Zamonaviy tilshunoslikda reklama kommunikatsiyasi alohida tadqiqot obyektiga aylangan bo‘lib, unda til birliklarining funksional va uslubiy imkoniyatlari keng o‘rganilmoqda. Xususan, reklama matnlarida qo‘llaniladigan pragmatonimlar tilning nominativ tizimiga mansub bo‘lishi bilan birga, muhim kommunikativ va stilistik vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi. Ular orqali nafaqat mahsulot yoki xizmat nomlanadi, balki iste’molchiga ma’lum g‘oya, baholash va emotsional ta’sir ham yetkaziladi.

Kalit so‘zlar: pragmatonim, reklama kommunikatsiyasi, nomlash strategiyasi, brend nomi, lingvistik pragmatika, stilistika.